

Veel waarnemingen van de Zwervende pantserjuffer *Lestes barbarus* in 1994

Het jaar 1994 blijkt tot nu toe een goed jaar te zijn geweest voor de Zwervende pantserjuffer *Lestes barbarus* in Nederland. Op vele plaatsen werd deze soort ontdekt, waaronder nieuwe vindplaatsen. Dit artikel gaat kort in op de vangsten van dit jaar en de mogelijke oorzaken van het plotseling sterk optreden van *Lestes barbarus* in Nederland.

Verspreiding in Nederland

De Zwervende pantserjuffer *Lestes barbarus* is een van de weinige libellen in Nederland beperkt is tot alle zandgronden van Nederland, en dus zowel in de duinen als op de binnenlandse zandgronden kan worden aangetroffen. Vele andere soorten libellen die in de duinen kunnen worden gevangen komen ook op klei en/of veen voor, maar het meest frappant zijn de libellen die (ook) op stilstaand water op de zandgronden aanwezig zijn, maar in de duinen ontbreken of daar zeldzaam zijn (Azuurwaterjuffer *Coenagrion puella*, Keizerlibel *Anax imperator*, Vuurjuffer *Pyrrhosoma nymphula*).

Lestes barbarus is in Nederland van oudsher een vrij zeldzame soort. Het is echter waarschijnlijk dat de waarnemers in het begin van deze eeuw deze soort veel over het hoofd hebben gezien. In sommige jaren lijkt de soort te zijn verdwenen uit Nederland, maar in andere jaren kan de soort op relatief veel plaatsen worden gevangen. Het jaar 1994 is een dergelijk jaar, en het libellenproject heeft dan ook al vele waarnemingen van deze soort ontvangen.

Herkenning

De herkenning van *Lestes barbarus* is vrij simpel omdat het pterostigma duidelijk tweekleurig is. Geen enkele andere Pantserjuffer heeft dit. Bij jonge, niet uitgekleurde exemplaren is het echter voorzichtig determineren omdat de pterostigma's nog niet uitgekleurd zijn. De kunst is echter om *Lestes barbarus* te vinden. In het binnenland is de soort vooral bekend van droogvallende (heide)vennen, in de duinen van (gedeeltelijk) droogvallende duinplassen en duinvalleien. Als deze biotopen zijn uitgedroogd zullen weinig libellenvangers genegen zijn dergelijke plekken te bezoeken. Toch zijn die drooggevalle plaatsen waar kans op *Lestes barbarus* bestaat. Heen en weer lopen en opvliegende libellen bekijken kan dan deze soort opleveren. Daarnaast is *Lestes barbarus* ook op plaatsen waargenomen die niet (geheel) droogvallen, maar meestal is dan een zone langs het water aanwezig met een lage (vaak pionier-)vegetatie. Met name in het binnenland kan het moeilijk zijn *Lestes barbarus* uit de vele Gewone pantserjuffers *L. sponsa* en/of Tangpantserjuffer *L. dryas* te halen. Men kan dan letten op grote exemplaren, dit kunnen mogelijk exemplaren van *L. barbarus* zijn.

Libellennieuwsbrief Nr4 1994

Waarnemingen in 1994

Op 3 juli werd de eerste *Lestes barbarus* door mijzelf waargenomen op de Sallandse Heuvelrug, bij de Eendenplas. Dit betrof een jong mannetje. Een jaar eerder was deze soort hier ook vastgesteld door E. Lam (20 exemplaren) zodat op deze plaats sprake is geweest van voortplanting.

Ook bij de duinen bij Voorne werd op 14 juli een exemplaar gevangen door M. LaHaye, en begin augustus bleek *Lestes barbarus* hier vrij algemeen te zijn (R. van de Haterd, M. Hospers & A. Hospers). Door de hele duinen van Voorne werd deze soort gevangen, op enkele plaatsen zelfs tientallen exemplaren. Vreemd genoeg ontbrak de soort bij het Quackjeswater en werd *L. barbarus* ook niet waargenomen buiten de duinen.

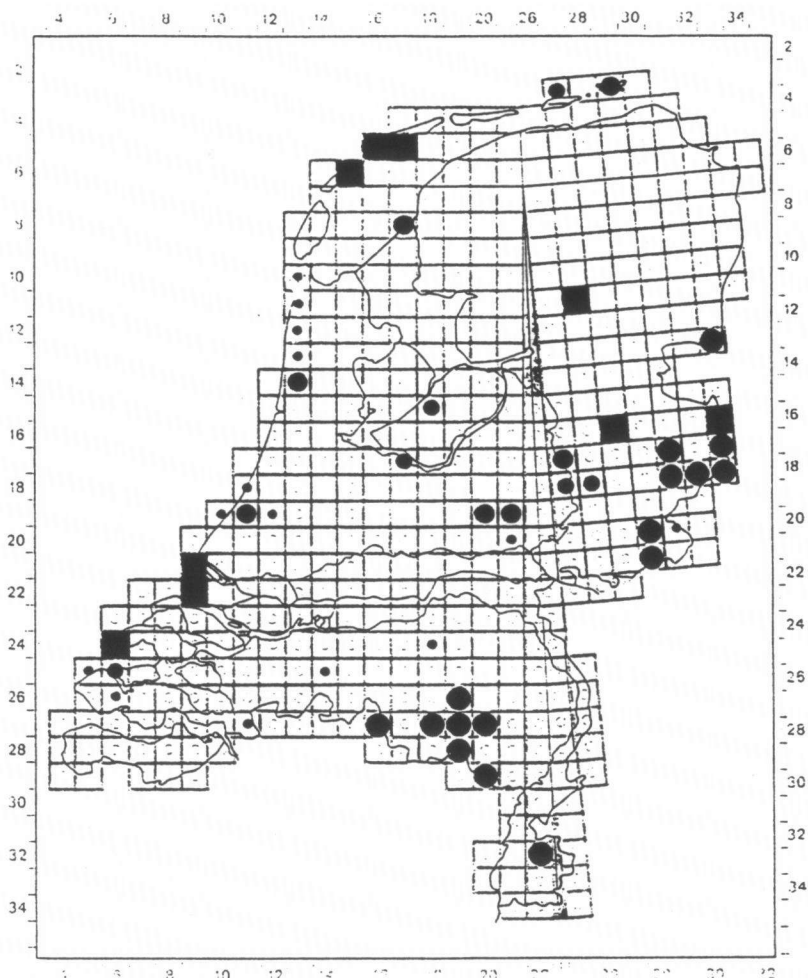
Een waarneming die hierbij aansluit is die van de duinen bij Schouwen. Bij het Groene duin nam G.J. Jobse een exemplaar waar op 14 augustus. Van deze plaats was *Lestes barbarus* nog niet bekend.

Van de Waddeneilanden was *Lestes barbarus* nog slechts bekend van Schiermonnikoog en Rottumeroog of Rottumerplaat. Dit jaar werd de soort nieuw ontdekt op Vlieland tijdens een zomerkamp van de JNM (o.a. L. Soerink). Bij het Ijsbaantje werd de soort tijdens 4 data waargenomen in de periode van 3-12 augustus met het maximum van 2 mannetjes en 2 vrouwtjes. Ook op Terschelling werden exemplaren gevangen tijdens een NJN-zomerkamp (o.a. I. Tieleman, P. Edelaar, N. Dingemanse & V. Kalkman) 20-24 augustus). Op Studentenplak, Grieljesplak, het Ijsbaantje bij Hoorn en de Noordvaarder werd *Lestes barbarus* waargenomen. De hoogste aantallen komen van de Noordvaarder, wat opmerkelijk is omdat het hier om een zeer zout biotoop gaat. Op Terschelling werd ook een tandem waargenomen van *Lestes sponsa* met *Lestes barbarus*.

In het binnenland werd *Lestes barbarus* door B. Achterkamp waargenomen op het Uffelter Binnenveld, waardoor op deze plaats nu recent alle vijf *Lestes* soorten zijn gevangen. Datum en aantal zijn op dit moment nog niet bekend bij mij.

Ook in Twente werd de soort op een NJN-zomerkamp gevangen (o.a. M. van der Weide en I. Tieleman). *Lestes barbarus* werd vastgesteld bij Stroothuizen (10 exemplaren en 2 tandems), Punthuizen (2 + 1 tandem), Rooder Veld (1) en het Ezelsgoor (7) in de periode van 26 juli tot 1 augustus. Ook van deze plaatsen was *Lestes barbarus* nog niet bekend.

In het verspreidingskaartje is een overzicht gegeven van de verspreiding van *Lestes barbarus*. Hierin zijn ook oude gegevens verwerkt. De vierkante hokken zijn waarnemingen uit 1994. Tot de waarheid mij achterhaald is het opmerkelijk dat *Lestes barbarus* dit jaar niet is waargenomen in Noord-Brabant, hoewel daar dit jaar wel is gezocht. Ook op de Utrechtse Heuvelrug heeft L. Soerink *Lestes barbarus* (nog) niet kunnen vinden ondanks enkele zoektochten.

Verspreiding *Lestes barbarus* in Nederland (gegevens EIS, Jeugdbondsarchief en libellenproject)
kleine stip: voor 1950,
middelgrote stip: 1950-1970, grote stip: 1971-1986,
vierkant: 1994.

Een plakkende trekker

De vraag hoe het mogelijk is dat *Lestes barbarus* dit jaar plotseling vrij algemeen is valt lastig te geheel te verklaren. De soort zit in Nederland in het noorden van zijn verspreidingsgebied in Europa. Dit komt omdat het Nederlandse klimaat voor *Lestes barbarus* niet optimaal is. Het warmere mediterrane klimaat en het warme zomerklimaat in Oost-Europa en Zuid-Rusland wordt meer gewaardeerd. *Lestes barbarus* trekt in warme jaren naar het ons land, waar de soort zich sommige jaren kan vestigen, maar na enkele slechte jaren kan de soort ook verdwenen zijn.

Deze theorie lijkt op het moment het meest logisch, maar er zijn nog een paar vragen op te lossen. Allereerst wordt de soort waargenomen op schijnbaar geschikte locaties voor voortplanting, de waarnemingen op de Noordvaarder en een plaats in Twente daargelaten. Bij trekbewegingen vanuit het zuiden ligt het meer voor de hand te veronderstellen dat *Lestes barbarus* door het hele land wordt waargenomen.

Libellennieuwsbrief Nr4 1994

Een tweede vraag betreft de vele waarnemingen op de Waddeneilanden in combinatie met het ontbreken van *Lestes barbarus* in Engeland. Geyskes en Van Tol (1983) suggereren dat *L. barbarus* geen grote watervlakten oversteeft, maar de afstand Schiermonnikoog naar het vaste land is zeker niet veel groter dan Engeland-Frankrijk. Het is natuurlijk mogelijk dat de eilanden "hoppend" worden bereikt en dat de libellen de hele rits eilanden aandoen. Maar ook dan moeten watervlaktes worden overstoken, waarvan ik niet vermoed dat een libel dat kan overzien. En dat dan vijf keer naar Schiermonnikoog. Waarom dan niet naar Engeland?

Vincent Kalkman opperde de mogelijkheid dat *Lestes barbarus* in groepen naar het noorden komt vliegen op zoek naar geschikte voortplantingsbiotopen. Dit is niet onmogelijk, maar het zou wel vrij uniek zijn in de insektenwereld (uitgezonderd bijvoorbeeld sociaal levende bijen en mieren) dat groepen individuen samen optrekken met een gericht doel voor ogen. Deze trek is ook niet vergelijkbaar met de trek van bijvoorbeeld de Viervlek *Libellula quadrimaculata* of Koolwitjes langs de kust. Deze trek vind noord-zuid plaats en heeft waarschijnlijk veel te maken met overbevolking of plotselinge weersveranderingen. Meer een stress-reactie. Juist soorten die zuid-noord trekken zijn vaak over heel Nederland aan te treffen (Luzernevlinders, Distelvlinder, bepaalde soorten zweefvliegen, maar ook de Geelvlakheidlibel *Sympetrum flaveolum*).

Hoe dan ook, het blijft een intrigerend fenomeen waar nog vragen onopgelost liggen. Let eens op *Lestes barbarus* dit najaar, wellicht vormt het aanknopingspunten voor een oplossing!

Robert Ketelaar

